

กว่าทศวรรษ ณ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา: จากคนแปลกหน้าและผู้มาเยือนสู่เสมือนเจ้าบ้าน

พศ. ดร.อนุสรณ์ อุณโณ

คณบดีคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

ถ้าวิชามานุษยวิทยามักว่าด้วยการศึกษา “คนอื่น” ผมก็รู้สึกว่าคุณเองเป็น “คนอื่น” ต่อวิชามานุษยวิทยารวมทั้งคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ธรรมศาสตร์ เมื่อคราได้ยื่นชื่อวิชาและคณะนี้ครั้งแรก

ตอนนั้นผมเพิ่งเรียนจบปริญญาตรีด้านภาษาและวรรณคดีตะวันตก แต่ก็ไม่ได้คิดจะหางานทำประจำเป็นหลักแหล่งแต่อย่างใด ผมใช้ชีวิตเดินทางท่องเที่ยวไปเรื่อย เพราะความที่อยากเป็นนักเขียนที่มีชีวิตอิสระมากกว่าจะเป็น “มนุษย์เงินเดือน” ที่ถูกรัดรีดด้วยพันธนาการนานาชนิด กระนั้นต่อมาผมก็บังเกิดความคิดว่าลำพังแต่ความรู้ที่ (ไม่สู้) ได้ร่ำเรียนมาในสมัยปริญญาตรีคู่กับการใช้ชีวิตพเนจรเช่นนี้คงไม่เพียงพอที่จะช่วยให้ผมสามารถเขียนงานที่ดีได้ จำเป็นจะต้องหาความรู้เพิ่มเติม ผมจึงไปปรึกษาอาจารย์เจตนา ปรมาจารย์ด้านวรรณคดีเปรียบเทียบผู้จุดประกายความกระหายจะเป็นนักเขียนในตัวผม ว่าผมควรจะเรียนต่อด้านใดดี ใจผมอยากจะเรียนด้านวรรณคดีต่อ

เพราะเห็นว่าตรงกับเส้นทางสายนักเขียนที่ตัวเองวาดไว้ แต่อาจารย์เจตนาไม่เห็นด้วย พร้อมเสนอว่าผมน่าจะไปเรียนมานุษยวิทยาที่คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ธรรมศาสตร์ มากกว่า ผมจึงถามอาจารย์ว่ามานุษยวิทยาคืออะไร จะช่วยการเขียนงานของผมได้ดีกว่าวิชาด้านวรรณคดีอย่างนั้นหรือ อาจารย์เจตนาไม่ตอบ กล่าวแต่เพียงว่า “คุณไปที่นั่นแล้วอาจารย์เขาจะบอกคุณเองว่ามานุษยวิทยาคืออะไร” ฉะนั้น ในวันที่มาสมัครสอบปริญญาโทมานุษยวิทยาที่ท่าพระจันทร์ ผมจึงรู้สึกเหมือนว่าตนเองเป็น “คนอื่น” หรือว่า “คนแปลกหน้า” ที่ทะเล่อทะล่าเข้ามาในอาณาบริเวณที่ตนเองไม่รู้ อะไรเลย

ถึงจะรู้สึกว่าคุณเองเป็น “คนอื่น” หรือว่า “คนแปลกหน้า” ต่อวิชาและสถานที่ แต่ด้วย “อหังการศิลปิน” ที่ล้นทะลักในตอนนั้นก็ทำให้ผมประหม่าหรือว่าครั่นคร้ามไม่ ตรงกันข้าม ผมกลับมีความมโหฬารผสมความหมกมุ่นซึ่งปิดกั้นโอกาสที่จะเรียนรู้จากอาจารย์หลายท่านในคณะอย่างไม่น่าให้อภัย ผมตอบคำถามอาจารย์ปริตตาขณะสอบสัมภาษณ์อย่างไม่สู้จะยี่หระ โดยไม่สำเหนียกเลยว่าคำถามที่แสนเรียบง่ายของอาจารย์นั้นแหลมคมเพียงใด ผมมักจะขัดจังหวะอาจารย์ธีรยุทธ ขณะถ่ายทอดความคิดอันลุ่มลึกในแบบฉบับของอาจารย์เพราะความที่ผมยังคงชินกับวิธีหาความรู้ที่ตนสั่งสมมา อีกทั้งผมยังมีคำถามอาจารย์เสมอชัยด้วยคำถามอันคับแคบที่ตนกำลังหมกมุ่นอยู่ ทั้งที่จริงแล้วความรู้อันลึกซึ้งและกว้างขวางของอาจารย์สามารถพาผมไปได้ไกลกว่าที่ผมจะจินตนาการได้มากนัก ทั้งนี้ยังไม่นับรวมว่าเหตุใดผมจึงไม่ฉุกคิดหรือเฉลียวใจในความกระตือรือร้นและทุ่มเทของเจ้าหน้าที่คณะอย่างพี่วิชัย ผมเดาว่าคงเป็นเพราะความรู้สึกว่าคุณเองเป็น “คนอื่น” ต่อวิชาและสถานที่แห่งนี้ที่ทำให้ผมไม่นำพาที่จะเก็บเกี่ยวความปราดเปรื่องของอาจารย์แต่ละท่านอย่างจริงจังในตอนนั้น ผมรู้แต่ว่าคุณเองเป็น “คนแปลกหน้า” ที่เผชิญผ่านมาและจะผ่านไปสู่เส้นทางสายนักเขียนที่ตัวเองวาดไว้

แต่ก็อย่างที่บางคนเปรียบเปรยไว้ การเรียนมานุษยวิทยาเปรียบเสมือนการเกิดใหม่ มานุษยวิทยาสามารถเปลี่ยนบุคคลได้ ต่างแต่เพียงว่ากว่าผมจะเกิดใหม่ในโลกใบนี้ได้ก็ต้องระหกระเหินและใช้เวลามากกว่าคนอื่นอยู่หลายปี

ผมจำไม่ได้ชัดว่าเหตุการณ์หรือกระบวนการใดดึงผมเข้าสู่โลกของมานุษยวิทยา แต่พอจะประมวลได้ว่ามีสองสาเหตุด้วยกัน สาเหตุแรกเกี่ยวกับความปรารถนาจะเป็นนักเขียนของตัวเอง คือ ผมเห็นว่ามานุษยวิทยาให้เครื่องมือสำหรับ

เขียนโลกและชีวิต ขณะที่วรรณคดีศึกษาให้เครื่องมือสำหรับศึกษาการเขียนโลกและชีวิตที่ว่าอีกทอดหนึ่ง ฉะนั้น เมื่อผมต้องการจะเขียนโลกและชีวิตด้วยตนเองผมก็ควร จะทุ่มเทให้กับมานุษยวิทยามากกว่า ส่วนสาเหตุประการที่สองเกี่ยวกับพันธกรณีที่มี ต่อสังคม คือ หลังจากสำเร็จการศึกษาผมได้มีโอกาสร่วมงานกับ “ขบวนการประชาชน” จำนวนมากและพบว่ามานุษยวิทยาให้เครื่องมือสำหรับทำความเข้าใจและช่วยคลี่คลาย ปัญหาที่ผู้คนในขบวนการเหล่านี้ประสบอยู่ได้ มานุษยวิทยาช่วยให้ผมเห็นว่าผู้คน โดยเฉพาะระดับสามัญ มีชีวิตและต่อสู้ดิ้นรนกันอย่างไร พวกเขาหัวเราะร้องไห้กับ สิ่งไหน ทั้งยังช่วยให้ผมได้ยินว่าพวกเขาหมายความว่ามั่นแบบไหนหรือว่ารู้สึกกับ มั่นอย่างไร ฉะนั้น เมื่อผมเลือกที่จะเกี่ยวข้องกับปัญหาของผู้คนและสังคมผมก็ควร จะทุ่มเทให้กับมานุษยวิทยามากกว่า และด้วยเหตุผลประการหลังก็ยังผลให้ผมเปลี่ยน เส้นทางจากการจะเป็นนักเขียนสู่การเป็นนักเรียนมานุษยวิทยาในที่สุด

แต่การจะเข้าสู่โลกมานุษยวิทยาสำหรับผมไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะผมไม่ได้ ตระเตรียมสิ่งใดไว้สำหรับการนี้ตั้งแต่ต้นโดยเฉพาะในสมัยเรียนมานุษยวิทยาที่ ทำพระจันทร์ งานเขียนของผมในช่วงนี้ส่วนใหญ่แม้จะอาศัยวิธีการทางมานุษยวิทยา แต่ก็ถูกนำเสนอในแวดวงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นส่วนใหญ่ ครั้นเมื่อมี โอกาสนำเสนอในงานในแวดวงมานุษยวิทยาไทยก็พบว่าตัวเองยังมีอาการประดักประเดิด อยู่มาก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความที่สถานภาพของตนเองยังคงกำกวม และครั้นเมื่อผม ตัดสินใจจะปรับสถานภาพของตนให้ชัดเจนขึ้นด้วยการสมัครเป็นอาจารย์ที่คณะนี้ ก็มี อันต้องประสบกับความท้อลู่ลู่อยู่มาก ส่วนหนึ่งมาจากเรื่องราวภายในคณะในช่วง เวลานั้น อีกส่วนมาจากตัวผมเองที่สมัยเรียนไม่ได้มุ่งมั่นทุ่มเทให้กับวิชาและคณะนี้ มากพอทั้งในแง่ของการฝึกฝนและการสร้างสายสัมพันธ์ สุดท้ายจึงต้องระหกระเหิน ไป “เกิดใหม่” ในต่างแดนและเมื่อกลับมา ก็สามารถสมัครเข้ามาเป็นอาจารย์ในคณะนี้ ได้ในที่สุด

การเข้าสู่โลกมานุษยวิทยาผ่านคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาพาผมไป พบเจอเรื่องราวหลากหลาย บางเรื่อง เช่น การสอนหนังสือและทำงานวิจัย รวมไปถึง การเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับปัญหาของผู้คนและสังคม เป็นสิ่งที่ผมมุ่งหวังตั้งใจ แม้จะ ไม่ได้คิดว่าจะมีความหนักหนาสาหัสหรือว่าเข้มข้นแหลมคมในระดับที่ประสบอยู่ แต่บางเรื่องก็ไม่ได้เป็นสิ่งที่ผมคาดการณ์ไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการดำรงตำแหน่ง

ผู้บริหารคณะหลังจากเข้ามาทำงานได้ 3 ปีตามเกณฑ์เบื้องต้น ในด้านหนึ่งการเป็น ผู้บริหาร เปิดโอกาสให้ผมได้ออกแบบว่าจะให้คณะดำเนินไปในทิศทางไหนอย่างไร แต่ในอีกด้าน โอกาสที่ผมจะได้ใช้ชีวิตในสนามอย่างนักเรียนมานุษยวิทยาหรือว่าการ ค้นคว้าในลักษณะอื่นก็พลอยจำกัดลงไปด้วย จะหาตุลให้กับพันธกิจเหล่านี้ที่ต่างสำคัญ พอกันอย่างไรเป็นโจทย์ใหญ่ที่ผมทั้งต้องขบคิดและปฏิบัติไปด้วยในเวลาเดียวกัน

หากจะเทียบกับคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่ผ่านร้อนผ่านหนาวมาได้ กิ่งศตวรรษ เรื่องราวที่ผมเขียนมาก็คงเป็นเพียงส่วนประกอบยิบย่อย กระนั้นการได้ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของคณะนี้ในช่วงเวลาที่ทศวรรษที่ผ่านมาที่มีความหมายสำหรับ ผมมาก เป็นการเดินในเส้นทางที่สมบุกสมบันและออกจะคาดเดายากหรือกระทั่งหักศอก ในบางครั้ง เพราะใครจะคาดคิดว่าจากก้าวแรกที่ทะเล่ทะล่าเข้ามาอย่างคนแปลกหน้า หรือว่าผู้มาเยือนจะลงเอยด้วยการเป็นเจ้าของบ้าน ที่ปัจจุบันต้องคอยดูแลรักษาและ พัฒนา “บ้าน” หลังนี้ให้ก้าวหน้าสืบไปสำหรับคนแปลกหน้า ผู้มาเยือน รวมถึงเจ้าบ้าน รุ่นต่อไป